

ZONDER HET SPEL GEEN KNIKKERS

Interview met Marcel Storme

Prof. Dr. Em. Marcel Storme was van 1963 tot 1995 hoogleraar procesrecht aan de Gentse Rechtsfaculteit. In 1964 was hij een van de oprichters van het Tijdschrift voor Privaatrecht, waarvan hij nog steeds de directeur is. Van 1977 tot 1981 was hij gecoöpteerd senator. Sinds 1987 is hij voorzitter van de Vlaamse Juristenvereniging (V.J.V.). Hij is momenteel voorzitter van de visitatiecommissie die tijdens het lopende academiejaar de kwaliteit van het Nederlandse rechtsonderwijs moet onderzoeken.

Jura Falconis sprak met Marcel Storme over zijn visie op dertig jaar procesrecht, het juridisch onderwijs, de V.J.V. en de rol van de jurist in de samenleving.

DETTIG JAAR PROCESRECHT

Als hoogleraar heeft u 30 jaar procesrecht meegemaakt. Welke grote evoluties kan u daarin onderscheiden ?

Een verheugende ontwikkeling is alvast de sterk toegenomen interesse voor het procesrecht. Wij komen hier van heel ver. Toen ik procesrecht volgde, was het een onbelangrijk vak. Aan alle rechtsfaculteiten, behalve misschien Luik dat daarin nog een zekere traditie had, was het niet meer dan een geheel van keukenrecepten. In Gent werd het gedoceerd door Kluyskens, die de praktijk kende en inside informatie kon geven. In andere universiteiten was het niet altijd een practicus die dit vak gaf, wat de materie nog monotoner maakte. Als ik dat nu bekijk dan is de profusie van de belangstelling voor het procesrecht vertienvoudigd. Ik stel vast dat de meeste nieuwe tijdschriften die tot stand zijn gekomen, de meeste nieuwe nationale en internationale verenigingen in dat domein liggen. Ik geef als voorbeeld *Chronique Judiciaire* van de Jeune Barreau de Bruxelles dat met *Proces & Bewijs* gaat samen-smelten tot een tweetalig tijdschrift. In Nederland heb je het *Tijdschrift voor civiele rechtspleging*. In Duitsland en Italië heb je twee tijdschriften over procesrecht. In Frankrijk waar procesrecht nooit van de grond is gekomen, heb je *Justices*. Zelfs in de *common law* waar procedure nooit een materie was die gedoceerd werd aan de universiteit, is de belangstelling toegenomen. Ik heb een jaar mogen lesgeven in London over procedure: toen ik werd voor-gesteld in academische middens en aan de balie als een “proceduralist”, vroeg men verbaasd wat voor een wezen dat was. Ze kenden het er niet ! Lesgeven en wetenschap bedrijven in procesrecht is in de *common law*, op enkele bril-jante uitzonderingen na, quasi onbestaande.

Een andere bijna hallucinante ervaring is dat procesrecht een rechtstak is die je kan exporteren, waarmee je zelfs aan ontwikkelingssamenwerking kan doen. Vorig jaar heb ik een project van de Wereldbank mogen leiden in Argentinië, dit jaar in Ecuador. In Quito heb ik voor dertig magistraten een uiteenzetting

mogen houden over het verschil tussen het kort geding op dag-vaarding en de eenzijdige verzoekschriftprocedure. Ze hadden behoefte aan zo'n eenzijdige, "ex parte"-procedure.

En meer op het inhoudelijke vlak ?

Inhoudelijk is het eerste hoogtepunt ongetwijfeld de totstandkoming van het Gerechtelijk Wetboek. Een stukje van de voorbereidende fase heb ik nog aan de hand van Van Reepinghen en Krings mogen meemaken in de periode 1962-65. Daarvóór moesten we ons behelpen zonder Nederlandstalige tekst van het Gerechtelijk Wetboek. Een van de basiswetten van het Belgisch recht: u kan zich dat niet voorstellen! De studenten moesten zich behelpen met een losbladige privé-uitgave met honderden verspreide wetten, zonder enige samenhang. Dan komt plots als een geschenk van de goden een haast ongeschonden en keurig geheel dat al die honderden wetten vervangt. Na dertig jaar glijden we thans terug naar de "verkokering", een term uit Nederland die door Walter van Gerven in een editoriaal van het *T.P.R.* is gelanceerd. Via andere wegen dan het pure procesrecht worden ingrepen gedaan, binnen en buiten de codex, meestal door lobby's die niets van procesrecht kennen. Ik houd mijn hart vast nu ze onder syndicale druk willen raken aan deze verworvenheid van het Belgische procesrecht: de eenzijdige procedure. Nederland kent deze fi-guur niet en benijdt ons hiervoor. Dit heeft zeker niets met antisyndicalisme van mijnentwege te maken, zeker niet. Maar ik begrijp niet hoe de vakbonden er enige moeite mee hebben dat bedrijfsbezettingen en stakingen kunnen worden gekortwiek, als de spelregels niet worden gerespecteerd. Als hele straten en industrieterreinen worden afgezet heeft dat niets meer te maken met een behoorlijke uitoefening van het stakingsrecht. Bovendien hebben de syndicaten het aan zichzelf te wijten dat we moeten terugvallen op de eenzijdige verzoekschriftprocedure omdat ze geen rechtspersoonlijkheid willen. Deze procedure willen doen verdwijnen in sociale conflicten op grond van het recht van verdediging is je reinste nonsens, omdat ze zelf weigeren zich dat recht toe te kennen. Vaak wordt ook in programmawetten op totaal onaanvaardbare manier gesleuteld aan het procesrecht. Zo heeft men bijvoorbeeld in het kader van "solidariteit in de samenleving", in sociale geschillen de betekening van het vonnis door een gerechtsdeurwaarder niet meer verplicht gesteld. De gewone kennisgeving door de griffie doet de termijn van het rechtsmiddel lopen. Men beoogde de sociaal zwakkere hier te beschermen door een goed-kopere procedure, maar men bereikt net het tegenovergestelde: als de burger het stuk in handen krijgt, weet hij niet dat hij binnen de maand moet reageren om hoger beroep in te stellen. Ook bij de procedures op eenzijdig verzoek-schrift zien we een versplintering van het globale opzet van het Gerechtelijk Wetboek.

Ook de kracht van de rechtspraak heeft een belangrijke inhoudelijke invloed gehad op de evolutie van het procesrecht. De bekroning is natuurlijk het *Anca*-arrest over de overheidsaansprakelijkheid voor de fouten van de rechterlijke macht. Voortdurend heeft de rechtspraak de regels van het wetboek verbeterd, verfijnd, aangepast, geheroriënteerd op een zeer voldoening schenkende wijze.

Aan de zijde van de wetgever treffen me vooral drie topmomenten: de dwangsom, de depolitisering en het deformaliseren. Toen ik als jonge advocaat in 1953 op cliënten zat te wachten, kreeg ik op een dag bezoek van een heer met een grote Amerikaanse wagen. Ik zag reeds een miljoenenzaak voor mijn ogen verrijzen tot hij me - de koude douche- meldde : “Je viens de la part de la maison d’édition Larcier pour vous présenter nos codes”. Hij had een grote rol “toutes les nullités en droit belge” bij zich met 27 nietigheden. Telkens kon ik met een dagvaarding in de hand met een stok de rol nagaan: hand-tekening, naam, adres ... Het minste dat er ontbrak gaf aanleiding tot de nietigheid van het stuk. Tot aan het Gerechdelijk Wetboek is de notie “substantiële pleegvorm”, een creatie van de rechters, in stand gebleven. Op elk moment kon de rechter zeggen: “Dit is substantieel”. Dit is door het Gerechdelijk Wetboek van tafel geveegd. In het Verslag Van Reepinghen worden enkel de nietigheden erkend die uitdrukkelijk in de wet staan (art. 860), indien bovendien het belang is geschaad (art. 861). Daar is toch nog het rigider formalisme van art. 862 aan toegevoegd: er moet geen belangenschade zijn voor welbepaalde pleegvormen door de wetgever opgesomd. Bij de wet van 3 augustus 1991 is dan de gulden regel van ons procesrecht toegevoegd, nl. art. 867: er kan maar nietigheid zijn als bepaalde pleegvormen op straffe van nietigheid voorgeschreven, niet zijn nageleefd én als de afwezigheid van de pleegvorm tot gevolg heeft dat het doel waarvoor deze pleegvorm is in-gesteld niet is bereikt. Dit is de ramen openzetten voor een breed toegankelijk procesrecht, waar de minste negligentie niet meer aanleiding geeft tot de nietigheid. Alle pleegvormen worden hier ondergeschikt aan het interne doel: een einduitspraak voor de burger, zonder hinder van fouten die door hem of zijn advocaten zijn gepleegd. De rechtspraak kan nog wel een pervers aspect van de regel corrigeren. De partij die te goeder trouw opdaagt en de nietig-heid van de dagvaarding opwerpt, krijgt namelijk voor de voeten gegooid dat ze toch verschenen is, waardoor het doel van de pleegvorm is gevrijwaard. De mala fide partij die niet verschijnt in de hoop dat de rechter ambtshalve de nietigheid zal opwerpen, ontsnapt wel aan de werking van art. 867.

De dwangsom is, zoals men weet, m’n troetelkind. Ik heb de tekst -een steen- goede tekst- mogen meemaken in de Benelux-commissie voor de eenmaking van het recht. Met vijf mensen uit drie landen jarenlang aan een tekst van negen artikelen mogen schrijven is natuurlijk een ongelooflijke luxe. Ook als lid van de Interparlementaire Benelux-raad en de Senaat heb ik de tekst mogen meemaken. Ik durf te stellen dat, zo ik niet in de Senaat had gezeten, deze tekst nooit zou zijn aanvaard. Hij werd geboycot door een aantal Frans-talige juristen die voor de eerste maal zagen dat een vrij kapitale hervorming niet uit Frankrijk, maar uit Nederland kwam. Pierson, fractievoorzitter van de P.S., verklaarde in volle zitting in de Senaat, nadat de tekst al in de com-missie voor justitie was goedgekeurd: “Ce texte ne passe pas.” Omdat het een Benelux-wet was, vroeg hij de verwijzing naar de commissie voor buitenlandse zaken. Gelukkig was ik ook daar verslaggever en kon ik er spoed achter zetten. Terug in plenaire zitting vraagt hij de verwijzing naar de N.A.R. omdat in Nederland

de dwangsom werd gebruikt tegen stakingen. Uiteindelijk kwam de tekst na veel moeite erdoor. Na vijftien jaar is het een “merveille” gebleken. Weinig bekend is dat in het regeringsontwerp oorspronkelijk de dwangsom in het Burgerlijk Wetboek werd geschreven omdat het een bijkomende incitans was voor de uitvoering in natura van verbintenissen. In het continentale recht, in tegenstelling tot de Angelsaksische wereld, bestaat de regel dat een partij geen genoeg hoeft te nemen met vervangende schadevergoeding. De dwangsom werd in de eerste plaats geconcipieerd ter ondersteuning van deze regel. In de Senaat heb ik in de commissie ervoor gepleit dat de tekst in het Gerechtelijk Wetboek moest worden ingeschreven, omdat de nadruk moet liggen op het gezag van de rechterlijke beslissing. Het tanende gezag van de rechter moest kracht worden bijgezet met het instrument van de dwangsom. De uitvoering in natura komt pas in tweede orde. Nu is iedereen het eens met deze accentverschuiving van verbintenissenrechtelijk instrument naar procesrechtelijk instrument. Ook voor de dwangsom dreigt de uitholling in sociale geschillen. De voorstanders van deze wijziging begrijpen overigens niet eens dat de Belgische wetgever niet eenzijdig Benelux-normen kan wijzigen.

Als ik over de depolitisering van de rechterlijke macht spreek, bedoel ik niet dat onze magistraten enkel benoemd werden in functie van hun politieke ‘appartenance’, of dat ze afhankelijk zouden zijn van enig, politiek of ander, signaal. Wel slaagden steengoede kandidaten er niet in benoemd te worden omdat ze niet onder het politieke juk wensten door te gaan, wat ik onwaardig vind voor een kandidaat-magistraat. Nu ervaren we er de verre gevolgen van. In 1978 heb ik de minister van justitie, een partijgenoot overigens, geïnterpelleerd omtrent de benoeming van de procureur-generaal van Luik, de heer Giet. Dat kon dus niet. De politisering leidde tot een kwaliteitsverschil. Met de Vlaamse Juristenvereniging hebben we vanaf de jaren ‘80 hiertegen gevochten. Aan Franstalige kant was de onvrede met de politisering vreemd genoeg minder groot. Eindelijk heeft Wathelet -die nu overigens onheus wordt beoordeeld- als eerste minister van justitie in dit land een stukje van zijn bevoegdheid gekortwiek met de wet van 1991. Hiermee is België terug op het niveau van de andere lidstaten. Na vijf jaar is deze wet aan een evaluatie toe. Zijn er bijvoorbeeld negatieve adviezen die toch geen benoeming hebben belet? Zijn de magistraten kwalitatief voldoende? Ik denk dat één jaar stage aan de balie te weinig is voor kandidaat-magistraten. Het beste systeem is nog het Engelse waar de beste advocaten na een twintigtal jaren Queen’s Counsel worden. Hieruit worden de ‘judges’ benoemd. Ze hebben slechts 1600 professionele rechters, evenveel als een landje als België. Als lid van de begeleidingscommissie voor de gerechtelijk stagiairs ben ik bevreesd dat we magistraten met een ambtelijke reflex aan het kweken zijn. Zo protesteerden de stagiairs unaniem toen er een residentieel opleidingsweekend werd gepland. Het is ondenkbaar dat een advocaat, bedrijfsjurist of vorser dit zou durven!

U stelt vele hervormingen voor. Onder andere wil u dat de verliezende partij ook opdraait voor alle kosten, inclusief advocatenhonoraria, van de winnende partij. Maakt dit de drempel tot de rechter niet hoger ?

Ja zeker, maar ik denk dat er teveel geprocedeerd wordt. Of beter: er wordt teveel geprocedeerd voor zaken die niet tot een proces zouden moeten leiden. Het meeste flagrante voorbeeld heb ik ervaren bij een proefproject voor een snelle afhandeling van consumentengeschillen in het vreedegerecht van Deinze. De eerste cliënt die over de vloer komt, kwam voor een defecte kleuren-televisie. Toen de rechter hem vroeg waarom de winkelier het apparaat niet wilde vervangen, hoor ik de man nog ontwapenend zeggen: "Maar mijnheer de Juge, ik heb het hem nog niet verteld !" Het kan toch niet dat hij recht-streeks naar de rechter stapt omdat er kosteloos een procedure wordt open-gesteld.

Ik geef toe dat je in het procesrecht, meer dan in een andere tak altijd met een *bis*-effect zit: je wil wat doen om A te bereiken en je bereikt B. Het mooiste voorbeeld is de summiere rechtspleging om betaling te bekomen. Het doel was de 'gewone burger' een simpele procedure te bieden voor een lage invordering, en het wordt nu enkel gebruikt door verzekeringsmaatschappijen, financiële instellingen en grote bedrijven. De eenvoudige burger kent het niet en gebruikt het niet. Je zal zo'n *bis*-effect ongetwijfeld ook hebben als het principe wordt ingevoerd dat de rechtsvervuiler betaalt.

Is het niet vooral een probleem van rechtscultuur als we te vlug naar de rechter stappen ?

Ongetwijfeld, maar hieraan sleutelen is een werk van lange adem. Ik denk dat we de komende decennia moeten werken aan een procesrechtscultuur in onze gewesten. We hebben teveel een masculiene cultuur van het gevecht in plaats van een feminiene cultuur van het overleg. Alle pogingen om het geciviliseerde geweld van het proces te 'desagressiveren' zoals de vrijwillige procedure, minnelijke schikking, en de schriftelijke procedure worden niet toegepast. In Nederland, in aansluiting met de Scandinavische en de Angelsaksische wereld, is dit wel het geval. Het feminiene is er ook fysisch meer aanwezig !

HET JURIDISCH ONDERWIJS

Moet het rechtsonderwijs niet eerder de nadruk leggen op de verzoening dan op het conflict ?

Procesrecht is onontbeerlijk als instrument om het recht te doen *pro-cedere*, vooruit te helpen. Het gaat niet enkel om het oplossen van het geschil tussen partijen; rechtspraak is ook leemtes vullen, oriënteren, recht scheppen, daar waar de wetgever -helaas- is teruggetreden. De overheidsrechter is hiervoor onmisbaar. Het is niet de geschillencommissie, de mediator of de scheidsrechter die het recht zal scheppen. Procesrecht, ook in zijn techniciteit, moet daarom een topper blijven in het rechtsonderwijs. Wel moeten we, binnen en buiten deze leergang, zoeken naar formules met elementen van opleiding tot een meer volwassen procesrechtscultuur, met ook aandacht voor mediatie en conciliatie.

U pleit er ook voor om twee soorten juristen te vormen: gegradueerden en meesters in de rechten. Waarom ?

Soms hoor je dat er teveel juristen zijn. Dit is niet zo: we hebben te weinig goede juristen. Wij professoren zijn te barmhartig geweest. Hierdoor hebben we twee soorten diploma's afgegeven: voor goede en voor heel goede juristen. Ik stel enkel voor om ook formeel twee soorten diploma's te creëren. In een graduaat van drie jaar zouden de belangrijkste technische elementen van het recht worden megedragen. Zij kunnen dan hun kennis uitdragen in die sectoren, bijvoorbeeld kleine gemeenten, waar nu vaak geen jurist is, en meehelpen aan de juridische opleiding van de burgers. Ik ervaar een grote belangstelling bij de burger voor het recht om zelf een stukje van zijn probleem op te lossen. Dit zou ook het gerecht kunnen dechargeren.

Voor de verdere opleiding pleit ik, tot grote ontsteltenis van velen, voor één rechtsfaculteit Vlaanderen. Deze kan functioneren op verschillende plaatsen. Toen ik in Londen aan het Queen Mary and Westfield college doceerde, duurde het anderhalf uur om met de metro naar de campus in de "suburbs" te gaan. Wel, op anderhalf uur ben ik van Gent op elke campus in België. Enkel één universiteit Vlaanderen kan topjuristen op wereldniveau opleiden. Elke rechtsfaculteit, op enkele nuances na, biedt nu een opleiding op een behoorlijk niveau, met in bepaalde vakken een topper. Wat we missen is een faculteit met toppers in alle vakken. Minstens op het niveau van het derde-graadsonderwijs zou er één gemeenschappelijke opleiding moeten zijn. Hier voor zullen vele heilige huisjes moeten sneuvelen.

U maakt ook deel uit van de visitatiecommissie die het Nederlandse rechts-onderwijs zal doorlichten. Wat zijn voor u de criteria voor goed rechts-onderwijs ?

Ik denk dat goed rechtsonderwijs eerder het bos dan de bomen toont. Een goed jurist moet accenten kunnen leggen, verschillen zien, oplossingen vinden in gevallen waar anderen dit niet meer zien. Geen haarklover of letterknecht, wel iemand die doorheen de rechtstakken de grote beginselen van de rechts-staat aan het einde van de twintigste eeuw ziet. Doorheen het bos van de artikelen moet hij de *topoi* in de Aristotelische zin kunnen onderscheiden, de invalshoeken waarlangs je de maatschappij juridisch bekijkt. We vormen te veel analysten, te weinig mensen die een synthese kunnen maken en het verschil zien tussen wat fundamenteel verankerd moet blijven en de toevalligheden die overboord kunnen worden gegooid. De jurist is diegene die bewust wordt van wat onderhuids aanwezig is en een halt kan toeroepen aan gevaarlijke ontwikkelingen in de samenleving.

Het onderwijs kan dit ideaal enkel bereiken door een multidisciplinaire samenwerking van docenten die samen met studenten in een *colloquium*, een onderling gesprek, op zoek gaan naar de rode draad in de verschillende vakken. We zitten te veel in ons eigen hokje. Ook in de praktijk kunnen moeilijke dossiers niet meer worden opgelost door enkel een civilist of een publicist. Ook Europeesrechtelijke en internationale problemen komen om de haverklap om de hoek kijken. Als solo-advocaat kan je vandaag niet meer de *all round* ervaring hebben om een complex bedrijfsdossier te behandelen.

Wordt het juridisch onderzoek in Vlaanderen niet stiefmoederlijk behandeld in vergelijking met het buitenland ?

We doen in België nog te veel aan individueel onderzoek. Onderzoek beperkt zich goeddeels tot een briljant artikel of boek van een vorser of practicus. Er is overigens een verschuiving: er zijn steeds meer uitstekende boeken van rechtspratici. Toch denk ik dat de practici meer analytisch te werk gaan, terwijl de synthese toch het hoofdobjectief van wetenschappelijk onderzoek moet zijn. We annoteren te veel rechtspraak en wetgeving, in plaats van de brede dynamiek van het recht te bestuderen. Ook dit kunnen enkelingen vandaag niet meer aan. Mijn leermeester Albert Kluyskens heeft in zijn eentje zonder ghostwriters het eerste Nederlandstalig handboek burgerlijk recht geschreven in acht delen. Dit was alleen mogelijk door huisarrest zonder recepties of andere mondaine bezigheden. Hij kroop op de grond tussen zijn papieren omdat hij geen tafel had die groot genoeg was. Wij kunnen dat niet meer. Waarom kan een prof met enig gezag geen artikel schrijven zonder voetnoten? Ik zeg soms tegen mijn laatstejaarsstudenten: neem een wit papier, laat alle boeken weg en probeer uw geest uit te wringen voor een stuk van drie pagina's over bv. de derde in het procesrecht.

DE VLAAMSE JURIST

Heeft het Belgische recht een eigen bijdrage te leveren tot de Europese rechts-cultuur ?

Allereerst zijn we een “passe-plat”, een draaischijf tussen de Germaanse en de Latijnse rechtscultuur. België zou een briljant laboratorium kunnen zijn waar we niet gewoon doorgeven, maar ontvangen, verwerken en exporteren. Het provisioneel kort geding stamt uit Franse *Nouveau Code de Procédure civile*, is in België voor het eerst overgenomen door de Luikse voorzitter Trousse, en is zo overgewaaid naar Nederland (de incassoprocedure). Het Nederlands model van de kort gedingrechter die ten gronde kan oordelen zon-der de bodemrechter te binden heeft ons ook sterk beïnvloed. Dit vraagt natuurlijk een inspanning langs de drie kanten van dit gezegend land. In dit verband: de Franstaligen lezen nog te weinig Nederlandstalige rechtsleer en rechtspraak. Ik pleit ook voor een sterkere uitstraling, via onze Duitstalige gebieden, naar Duitsland en Centraal-Europa, ondermeer via de vertaling van al onze basiswetboeken. Kijk naar de Nederlanders: ze verkopen hun Burger-lijk Wetboek in de G.O.S.. Als je naar Zuid-Amerika of Oost-Europa gaat, ervaar je dat je eigen modellen, mits “inculturatie”, kunt uitvoeren. Voor-beelden zijn de dwangsom, de eenzijdige procedure, de summiere rechts-pleging, het idee dat in sociale geschillen het overheidslichaam altijd moet betalen. Typisch Belgisch is ook art. 2 van het Gerechtelijk Wetboek: de regels van het wetboek gelden in principe voor alle procedures, ook voor ad-ministratieve, fiscale of strafrechtelijke geschillen. Dit schitterend artikel staat in geen enkel ander wetboek.

Is de Vlaamse Juristen Vereniging meer dan een belangenvereniging ?

De V.J.V. oude stijl was levensnoodzakelijk voor het rechtsleven in dit land met de strijd voor de vernederlandsing. Toen ik voorzitter werd in 1983 hebben we een heroriëntering trachten door te voeren naar een vereniging die het gros van de Vlaamse juristen groepeert en die naast de pleitbezorger van de Vlaamse beweging op het juridische vlak, vooral de hoeder van de rechtsstaat moet proberen te zijn. Ik denk dat we die rol van waakhonden van het recht voor een stuk vervuld hebben, meer dan om het even welke andere groepering in het juridische veld werkzaam. Ook meer dan de Franstalige juristen, die overigens geen vereniging hebben. Wij willen ons trouwens niet terugtrekken op een Vlaams schiereiland. We moeten de alarmbel luiden wanneer in de uitvoerende of de wetgevende macht ontwikkelingen plaatsgrijpen die onverdedigbaar zijn. Daarvoor hebben we o.a. een wetgevingscel opgericht. Onze congressen zijn ook prima basissen voor nieuwe creatieve ideeën in de doctrine. Volgend jaar congresseren we in Brussel over doorwerking van het Europees recht in het nationaal recht. Het is onze taak om juristen meer slagkracht te geven. Zo komen bv. juristen op het ambtelijke vlak in Vlaanderen niet aan hun trekken. Sommige decreten zijn gewoon “schabouwelijk” omdat ze niet door goede juristen worden opgesteld. Als belangengroep zitten we in een concurrentiële positie met bijvoorbeeld de balies of de vereniging van bedrijfsjuristen. We kunnen enkel de belangen behartigen van de jurist in het

algemeen. We willen ook een gemeenschappelijke deontologie ontwikkelen die geldt voor alle juristen, ook de jurist-wetgever, ook de jurist-journalist.

DE JURIST IN DE SAMENLEVING

U heeft een vooraanstaande rol gespeeld in de doctrine. Gedurende enkele jaren was u ook lid van de Senaat en heel even was u zelfs rechter in het Europees Hof voor de Rechten van de Mens. Vanuit welke positie kan het meest boeiend worden bijgedragen aan de rechtsontwikkeling ?

Ik zou hier geen vergelijking durven maken. Waar hij ook staat in de samenleving heeft de jurist een eigen boodschap. Kijk naar mijn oud-student Gerard Mortier. In zijn juristenopleiding heeft hij elementen meegekregen die meespelen in zijn professionele loopbaan, ook al heeft hij misschien niets meer met recht gedaan. Ik hoop dat we opnieuw proberen in onze rechtsfaculteiten dé jurist op te leiden, in plaats van de specialist, die wanneer de mensen dwalen, vanuit zijn rechtscultuur een eigen boodschap van respect voor de rechtsregel brengt. Wat de Nederlanders eufemistisch het vervagend norm-besef noemen, is niets minder dan brutale anomie. Een tijd lang moest de rechtsregel de tanende moraal vervangen. Nu zie ik het tegenovergestelde: het recht riskeert vervangen te worden door de moraal. Een moreel bewuste samenleving is bijzonder belangrijk om het recht in stand te houden, maar met een moreel bewustzijn alleen los je geen conflicten op. We zijn nu aan het einde van de twintigste eeuw terechtgekomen in een conflictueuze maatschappij, waar we enkel kunnen hopen dat het niet door gewapend strijden zal worden opgelost. Een consensus is enkel nog mogelijk over de procedure om de problemen op te lossen. Over elk moreel, maatschappelijk of individueel probleem zijn we het inhoudelijk immers niet meer eens.

Is het geen verarming dat er meer aandacht gaat naar het spel dan naar de knikkers ? Zo zien we ook een groot ongenoegen met de vrijspraken door vormfouten in het strafprocesrecht.

Het procesrecht schraagt het materiële recht. Via het formeel akkoord komt men tot een inhoudelijke oplossing. Je knikker is weg als je niet het spel organiseert om die knikker binnen te halen. *Forma dat esse rei*. De vorm geeft kracht aan de inhoud. De stroom is pas mogelijk als je een bedding hebt, en het procesrecht is die bedding.

Het spel van de strafprocesregels ergert mij ook soms. We hebben een uitgebreid stelsel van rechten van verdediging uitgebouwd. We moeten kiezen tussen dat - eventueel minder luxueus - en het alternatief: weghalen zonder enige vorm van proces. In 1941 heb ik een Joodse dame hier plots in de buurt weten verdwijnen. Ik heb in Roemenië les gegeven, waar mensen 's nachts in het bos werden geëxecuteerd zonder proces. Dan zeg ik: geef mij dan maar de "spelletjes" van het strafprocesrecht. Komen er boeven vrij, ik vind dat heel erg. Maar nog liever dat dan het andere. De procesvormen zijn er om te ver-

mijden dat iemand willekeurig wordt gedeporteerd. Dit moet worden uitgedragen door de jonge generatie juristen. Naar aanleiding van het kraken van een pand in het Gentse, vroeg ik aan mijn tweede licentiestudenten: u wordt geconsulteerd door de stad om het pand vrij te maken; wat gaat u doen? Na een kwartier discussie staat een student recht: “Professor, waarom daarmee uw tijd verliezen? We vragen toch gewoon aan de burgemeester om ze met de politie uit te drijven.” Dan slaat de schrik mij om het hart, om dat een groot deel van het auditorium niet inziet dat dit in strijd is met de fundamentele beginselen van de rechtsstaat.

Hoe ziet u uw loopbaan na het emeritaat ?

Ik word actief op nieuwe fronten en op fronten waar ik vroeger actief ben geweest. Ik keer terug naar mijn advocatenberoep, dat ik 25 jaar, terecht, heb moeten verwaarlozen om te beantwoorden aan mijn taken als prof. Ik hoop dat ik van uit mijn werk in de Nederlandse visitatiecommissie een synthese kan aanbieden aan de Vlaamse rechtsfaculteiten, niet in de hoop dat ze het in dank zullen aanvaarden. Ook wil ik een aantal onvoltooide en nieuwe wetenschappelijk projecten verderzetten o.a. over de eenmaking van het procesrecht in Europa. Ik wil ook iets menselijks ondernemen voor de kinderen in deze wereld. We zijn aan de samenleving verplicht wat anders te doen dan verder te werken in het terrein waar we reeds zitten. Uiteraard wil ik ook meer aandacht besteden aan wat me het meest dierbaar is: mijn gezin. Grootse dingen kunnen enkel worden gerealiseerd vanuit de stabilisatiezone van de familie.

*Stefanie Cardijn
Joeri Vananroye
Jonathan Viaene*